

Eestlaste ravimtaimemaastiku muutustest

Renata Sõukand – etnobotaanik

Veel sajand tagasi oli praegu väga populaarne küüslauk maarahva hulgas ravimtaimena tundmatu.

Foto: Renata Sõukand

Eestlaste jaoks on ravimtaimede ostmine apteegist üpris hiljutine nähtus, sest seni on neid saadud hoopis ravimtaimemaastikult. Maastik on eesti keeles hea sõna looduse ja kultuuriga seotud nähtuste iseloomustamiseks. Viimase sajandi jooksul pidevalt muutunud ravimtaimemaastik sisaldab endas mõlemat tasandit ja tekib siis, kui on olemas vajadus ravi järele ning sobivad teadmised ja tingimused ravimi loodusest hankimiseks. Ravimtaimemaastiku muutusi ajas ja ruumis (kuna eestlased olid kuni 19. sajandi lõpuni paiksed, kujunesid Eesti eri piirkondades erisugused kogukondlikud ravimtaimemaastikud) saab analüüsida pärimuse põhjal. Muu hulgas saab vastata sellistele küsimustele, millele nüüd korraldatavad lühiajalised uuringud vastust pakkuda ei suuda. Näiteks, miks ühed taimed jäävad aastakümneteks rahva lemmikuks (nagu kummel või naistepuna), samas kui mõned vaid korraks nina ukse vahelt sisse pistes ehmunult tagasi pörkuvad ja ajaloo unustusse vajuvad, kuigi mujal maailmas võivad olulised tegijad olla (näiteks spargel).

Juba praegu saame vastata küsimusele, kuidas on sajandi jooksul muutunud taimede (ära)tundmine looduses. Traditsiooniliselt anti taimeteadmised inimeselt inimesele üle vahetu suhtluse käigus. Koos mindi taime kasvukohta, murti, maitsti, kombiti, nuusutati – taime äratundmisesse ja meeldejäämisesse olid kaasatud kõik meeled, tihti toetas taime kasutust eesti rahvameditsiinile iseloomulik haigusele viitav nimetus, taim paigutus kindlalt isiklikule ravimtaimemaastikule ja oli sealt alati vajaduse korral võtta. Tänapäeval seostub otsitav taim eelkõige botaaniku pandud “õige” nime ja ilusa värvilise pildiga raamatust, mis tihti näitab õit suures plaanis. Loodusestki läheb inimene otsima raamatust tuttavat märki, kuid ei pruugi õiget taime leida, sest toetub vaid nägemismeelele. Nüüd on inimesel lihtsam kasvatada oma aias ka traditsiooniliselt niidul kasvanud taimi

nagu naistepuna, raudrohi, köömned. Ta võib ruumiliselt ahendada oma ravimtaimemaastikku, vajaduse korral mahutades seda aknalauale (aaloe, tüümian jt) või köögikappi kuivataud droogide näol.

Ravimtaimemaastiku muutusi mõjutavad veel paljud teisedki tegurid. Põlvkondade sidususe vähenemine ja linnastumine kaotab paiksed lood, mis toetasid taime leidmist kindlast kasvukohast ja andsid edasi ravimivalmistamise oskusi. Maakasutuse muutus on vähendanud poollooduslikele kasvukohtadele iseloomulikke taimerikust ja muutnud nii mõnegi varem tavalise ravimtaime haruldaseks (näiteks soo-kuuskjalg). Osa taimi, näiteks 19. sajandil laialt kasutatud käpalised, on võetud looduskaitse alla, osa aga kuulutatud mürgiseks (ussilakk, salu-siumari). Mõne taime kasutus on ununenud, sest haigus on kadunud: värihein halli (malaaria) vastu.

Loodus tühja kohta ei salli ning unustatud või kadunud eesti traditsioonilised ravimtaimed asenduvad rahvusvahelise taustaga taimede kasutamise nöödisaegsete haiguste vastu. Näiteks muutusid küüslauk, piparmünt ja saialill ravimtaimedena rahva hulgas laialt tuntuks alles 20. sajandi teisel poolel, hiljutiste tulnukate hulgas võib nimetada siilikubarat ja kuldjuurt. Samas on eestlaste ravimtaimemaastik alati olnud pidevalt muutuv: ka varasem rahvaravi pärimus on endasse loomulikult põiminud sellised taimed, mis veel mõned sajandid tagasi Eestimaa pinnal ei kasvanud, nagu kartul, sibul ja aedvaak. Mingist hetkest alates väljub ka praegusaja taimraviteave raamatute seatud raamidest ja hakkab pärimuses elama oma elu, säilitades eesti kogukondlikku ravimtaimemaastiku elujõulisust vaatamata ruumilisele ahennemisele. Taimede kasutamine Eestis on elav pärimuskultuur, mida toetab rikkalik ajalugu ja mille säilimisele aitavad kaasa ravimtaimi soovivad perearstid.

renata@folklore.ee